

IV. Záró gondolatok

Mindezzel világossá kellett válnia, hogy milyen mérhetetlenül nehéz feladat előtt áll az egyetemi jogászképzés Németországban a törvényi úton előírt, ún. kulcskvalifikációkat is felölelő gyakorlati képzés kötelezettsége miatt, hacsak a múltban, főként az eljárásjogi tárgyokban – így a polgári eljárásjog tárgyában is – nem szállt már rég szembe az itt elhangzott kihívásokkal.

A jövő számára a legnagyobb és legnehezebben megoldható probléma mindemellett az, hogy országszerte, minden jogi karon és szakterületen kielégítő számú és megfelelő oktatót találjanak a gyakorlati és tudományos életből – de nem csak az igazságszolgáltatásból és jogtudományból –, akik – tekintettel a jogász és nem jogász kvalifikációkra – nemcsak az inter- és multidiszciplináris munkában való megfelelő (könyvbeli) ismerettel és jártassággal, hanem kellő egyéni hivatásbeli tapasztalattal is rendelkeznek, hogy – emlékeztetően a korábbi évtizedek nagy reformmozgalmára – ne csak ‘az elmélet és gyakorlat integrációjának’ feladatához értse- nek, hanem ‘a jogtudomány és a szociáltudományok integrációjához’ is.¹⁷

– KÖNYVISMERTETÉSEK –

TÓTH TIHAMÉR

Az Európai Unió versenyjoga.

Budapest, Complex Kiadó, 2007, 640. ISBN 978 963 224 924 7

A szerző e témában már 1996-ban megjelentetett egy tankönyvet, amihez képest jelen mű második kiadást jelenthetne, ha nem sokkal nagyobb ívűen dolgozta volna fel a témát, mind terjedelmében, mind mélységében, mind pedig összefüggésében.

Az új tankönyv több a korábbinál, mert versenyelméleti és versenypolitikai kérdésekkel is részletesebben foglalkozik, külön kitérve a közösségi és a nemzeti versenypolitikák egymásközi viszonyára, továbbá az egyes versenyjogi intézmények és az ahhoz tartozó joggyakorlat ismertetése is sokkal részletesebb. A versenyjog sajátossága, hogy mind a közösségi jogban, mind a nemzeti jogokban kevés jogszabályi szintű rendelkezés van, de annál jelentősebb és meghatározó a mindenkor versenypolitikai célkitűzések ismerete, azok változásának nyomon követése és a jogalkalmazás – részben az előzőekre alapozott – több megállapításának az ismerete. A mű a

¹⁷ Számos bizonyíték ehhez: GILLES (12. l.); Uő: Zur Integration von Sozialwissenschaften und Prozessrechtswissenschaft (japán fordításban). In GILLES: *Aufgaben von Prozesseinrichtungen in der Bundesrepublik Deutschland*. TAKESHI KOJIMA (szerk.). Chuo University Press. Japán, 1988. 94. ff.

korábbinál sokkal részletesebben foglalkozik a tágabb értelemben vett versenyjog körébe tartozó állami kereskedelmi monopóliumokkal, a kizárólagos jogok és közszolgáltatások versenyjogi összefüggésével, valamint az állami támogatások versenyjogi ellenőrzésével.

Külön kiemelendő a tankönyv jó rendszere, tagoltsága, ami szerint mindig ismerteti az adott jogintézményt, értelmezi annak egyes elemeit, magyarázza a kialakult joggyakorlatot, majd összefoglalja a fejezet lényegét és az arra vonatkozó ajánlott irodalmat.

A tankönyv ily módon egyszerre két követelménynek tesz eleget: egyrészt könnyen tanulható, rendszerezett ismeretanyag áll az olvasó rendelkezésére, másrészt a jelenlegi ismeretek szerinti elméleti kérdések is kifejtésre kerülnek. A versenyjog elméleti, a jogrendszer egésze összefüggéseit érintő kérdéseinek feldolgozása nem kis feladat. A versenyjognak korábban a tisztességtelen versenycselekmények része elméletileg feldolgozott volt, de a versenykorlátozás jogának elhelyezkedése a jogrendszer egészében, a dogmatikai összefüggések feldolgozása még váratott magára, s ezért is jelentős a most megjelent tankönyv e tekintetben első szárnyp próbálgatása.

A tankönyv értékét növeli továbbá az is, hogy olyan szerző tollából született, aki egyaránt rendelkezik elméleti felkészültséggel és mindennapi munkája alapján széles körű gyakorlati tapasztalattal. A tankönyvet gazdagítja az az élmény anyag is, amit a szerző a külföldi versenyjogi rendezvényeken, előadásokon, konferenciákon szerzett.

A tankönyv megírását nehezíti az a tény, hogy bár főleg jogászok részére készült, jogi fogalmakkal kell operálni, a jogrendszer egészébe illeszkedő megoldásokat kell keresni, mégis alapvetően közgazdasági fogalmakat kell értelmezni. A konkrét tényállások megállapításához, illetve értékeléséhez vezető rögzös úton a jogásznak a közgazdasági elemzés – sokszor nem könnyű, sőt ellentmondásos – harcát kell megvívni.

Megismerkedhetünk a verseny jelentőségével és értékével, függetlenül attól, hogy a versenynek nincs jogszabályban rendezett fogalma. Láthatjuk a piactípusok széles körét, úgyszintén az egyes versenyelméleteket, másként szólva „verseny iskolákat”, mint pl. a klasszikusok, neoklasszikusok működőképes verseny elmélete, a freiburgi iskola, Harvard iskola, Chicago iskola.

A versenyjog lényegének megértésében igen fontos a versenypolitika, a versenyszabályozás és a versenyjog hármának ismerete és értelmezése. Meg kell tudni húzni a határt e három fogalom között a helyes jogalkalmazás kialakítása érdekében. Ez azért is fontos, mert a versenyjog eszköztárába tartozó fogalmak értelmezése – a versenypolitikai célkitűzéseknek megfelelően – koronként, országoként, ideológiai irányzatokként eltérő.

A versenykorlátozó megállapodásokról szóló fejezet tartalmazza mindazt, amit ma a közösségi versenyjog e témában elméletben és gyakorlatban kidolgozott. A vállalkozás fogalma, a versenykorlátozást megvalósító magatartási formák, a versenyellenes cél vagy hatás, a horizontális és vertikális versenykorlátozások, illetve kartellek egyes típusai, a nem verseny ellenes versenykorlátozások, a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolása. A versenykorlátozás tilalma alóli mentesség feltételei, a csoportmentesség.

A piaci erőfölénnyel való visszaélés fejezetben sok segítséget nyújtanak a gyakorlat számára a piaci erőfölény fogalmának, illetve létének megállapítására vonatkozó magyarázatok, úgyszintén a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés egyes lehetséges

formáinak kibontása. A tankönyv részletesen foglalkozik a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés két főcsoportjának, a versenykorlátozó és kizsákmányoló típusú visszaéléseknek az egyes tipikus magatartás formáival.

A gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalma alól a közösségi versenyjog nem ismer sem kivételt, sem mentesítést, mint ahogy az a versenykorlátozó megállapodások körében látható. Ennek hiánya viszont nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a kifogásolt magatartás tanúsítója objektív indokokkal védhesse magatartását. Ha ez sikerrel jár, akkor a magatartás nem fog visszaélésszerűnek minősülni. Pl. azért nem kötött szerződést az erre felszólított vállalkozás, mert nem állt rendelkezésére a kért termék és a meglévő kapacitása sem volt elég annak előállítására, azaz „lehetetlen” szolgáltatásra senkit sem lehet kényszeríteni. Az objektív indokoltság alapja azonban nem lehet az, amit a vállalkozó saját üzleti érdeke indokol, hanem csak a gazdaság egészének, a fogyasztók összességének védelme, a közérdeknek az érvényesülése.

Részletesen foglalkozik a tankönyv az ún. engedékenységi politikával. Ennek lényege, hogy a szigorú versenykorlátozást érintő ügyekben az eljárás alá vont beismérése és a hatóságokkal való együttműködése esetén a Bizottság nem bírságol, vagy kisebb büntetést szab ki. Ennek az intézménynek két jogpolitikai célja van: egyrészt destabilizálja a meglévő titkos kartelleket, másrészt megkönnyíti a bizonyítást és így rövidíti az eljárás időtartalmát.

A versenykorlátozással és a gazdasági erőfölénnyel való visszaéléssel szembeni fellépés körében jelentkező eszközök közül egyet célszerű kiemelni, mégpedig a magánérdekű jogérvényesítés intézményét. A közösség ún. Fehér Könyvet adott ki az EK trösztellenes szabályainak megsértésén alapuló kártérítési keresetekről. A Fehér Könyv megállapította, hogy a gyakorlatban ritkán térítik meg az EK trösztellenes szabályainak megsértésével okozott károkat, viszont a Bizottság az ilyen igények érvényesítését fontosnak tartja és ehhez kívánt segítséget nyújtani, ezzel is növelve a versenyjog hatékonyságát.

A versenykorlátozással okozott kár megtérítése iránti igényt bárki előterjesztheti, aki a trösztellenes jogszabályok megsértéséből adódóan kárt szenvedett. A Bizottság elismeri a kollektív jogorvoslat lehetőségét is. Lehetővé kell tenni a bíróságok számára, hogy biztosítsák a bizonyítékokhoz való hozzáférést, ha az szükséges és arányos, de egyben védelmet kell biztosítani az engedékenységet kérő vállalatoknak. Az ilyen kártérítési ügyekben a nemzeti versenyhatóságok határozatait kötelező erejű bizonyítékként lehet felhasználni. A versenykorlátozás tilalmának megsértésével okozott kárért a jogsértő felel, kivéve ha bizonyítja, hogy a kár menthető hiba eredményeként következett be. A kártérítés összege a tényleges kárra, az eladás csökkenéséből származó elmaradt haszonra és a kamatokra terjed ki. A Bizottság indokoltnak tartja a kártérítéssel kapcsolatos eljárás költségeinek lehetséges csökkentését is.

Külön kiemelő a tankönyv értékei közül, hogy az egyes jogintézményeket taglaló fejezetek végén a tagállami jogalkalmazás problémáit összeveti a közösségi jogalkalmazás problémáival, kitérve a Bizottság és a tagállami versenyhatóságok együttműködésére (ECN).

Említést érdemel a versenyjogi ügyek elbírálásával kapcsolatos bírói jogalkalmazás. Ha a tagállamok közötti kereskedelem érintett – versenykorlátozás és gazdasági

erőfölennyel történő visszaélés esetén – a bíró is köteles az EK jogot is alkalmazni. A mentesítést a bíró is alkalmazhatja. Ugyanazon ügyben hozott bizottsági határozat a nemzeti versenyhatóságon kívül a bírót is kötelezi.

A szerző megjelenti a bírói versenyjog alkalmazással kapcsolatos kételyeit is, pl. a bíró rendelkezhet-e olyan gazdasági ismeretekkel, ami a piac meghatározásához, a versenykorlátozás megállapításához szükséges, valamint a mentesítés elbírálásához nélkülözhetetlen és időnként változó versenypolitikai ismeretekkel.

A vállalkozások közötti koncentrációk ellenőrzése fejezetben megismerhetjük ezen jogintézmény fejlődésének gazdasági és jogi hátterét. A tagállamok közötti gazdasági határok lebontásra kerültek, a négy szabadságjog érvényesül, viszont a vállalkozások összefonódásából új, közösségi szintű gazdasági monopóliumok kezdtek létrejönni. Ennek próbál gátat vetni, vagy legalábbis keretet szabni a fúzióellenőrzés. A fúzióknál szoros a kapcsolat a társasági jog és a versenyjog között. A társasági jog alapján jogszerűnek minősülő koncentráció a versenyjog alapján megtiltható, ha az a közös piac működését károsan befolyásolná.

A tankönyv részletesen taglalja, hogy a koncentráció ellenőrzés nem annyira jogi, mint inkább gazdasági megmértetést jelent. A fúzióellenőrzésben már erősebben játszanak szerepet egyéb kormányzati politikák is, pl. iparpolitika, foglalkoztatáspolitikai. A közösségi fúzióellenőrzésnél fontos szempont a gazdasági és szociális kohézió megteremtése. Az eltérő szempontok mérlegelésének eredményeként előfordult, hogy az EU és az USA versenyhatósága eltérő végeredményre jutottak. A fúzió elbírálásának szempontjait rögzítő fúziós tesztek több változáson mentek keresztül az évek folyamán. A dominancia, az SLC és a SIEC teszt vetélkedett egymással. Most a közös piaci versenyre gyakorolt hatás vizsgálata áll a középpontban, aminek fokmérője lehet, hogy erőfölényes helyzet jön-e létre, vagy erősödik meg.

Ennek a fejezetnek egyik sajátos értéke, hogy a korábbi és jelenlegi szabályokat összeveti, együtt értékeli. Az e körben hozott bizottsági határozatok is bírósági kontroll alá kerülhetnek. Ezeknek az ügyeknek a felülvizsgálata során az EFB visszafogottabban ítélkezik és az egyébként vizsgált kérdések mellett csak azt vizsgálja, hogy a Bizottsági határozatban tetten érhető-e „súlyos értékelési hiba”. Tehát az EFB a felülvizsgálat során a „súlyos hiba” tesztet alkalmazza.

A tankönyv utolsó fejezete a támogatásokkal foglalkozik. E szabályok elsősorban az államokra, a kormányokra, az önkormányzatokra vonatkoznak. A vállalkozásokat a közösségi érdekekkel ellentétes módon nem szabad előnyben részesíteni. Az adni kívánt támogatást előzetesen be kell jelenteni a Bizottság részére és annak állásfoglalásáig támogatás nem adható. A Bizottság az értékelésnél egyre nagyobb mértékben veszi figyelembe a versenyhatás elemzés eredményét. A nemzeti szervek lényegileg csak adminisztratív teendőket látnak el, és főleg a Bizottság munkáját segítik. A támogatással kapcsolatos ügyekben a bírósági perek száma jelentéktelen.

Ha mindezek után össze kívánjuk foglalni a tankönyv előnyeit, akkor összegezve megismételhetjük, hogy a mű hiánypótló az oktatásban és nélkülözhetetlen a gyakorló jogászok számára. A jogszabályi előírásokon kívül széles körben ismerteti az esetjogot, ideértve a bizottsági és a közösségi bírói gyakorlatot is. Jogösszehasonlító elemzését adja néhány fontos elvi kérdésnek. Külön utal helyenként a magyar versenyjogi gyakorlatra is. Mindemellett a tankönyv jól és könnyen kezelhető, áttekint-

hető. Fejezetenként tartalmaz összefoglaló megállapításokat és a vonatkozó ajánlott irodalmat. A tankönyv végén lévő összesített bibliográfia, kb. 360 jogeset összesítése és a tárgymutató tovább könnyíti a közösségi versenyjogban való eligazodást.

BOYTHA GYÖRGYNÉ

TERMÉSZETJOG A XXI. SZÁZADBAN – FRIVALDSZKY JÁNOS KÖNYVÉRŐL

FRIVALDSZKY JÁNOS

Természetjog – eszmetörténet.

Budapest, Szent István Társulat, 2001, 371. ISBN 963 361 274-8

Frivaldszky János *Természetjog – eszmetörténet* című könyve 2001-ben jelent meg a Szent István Társulatnál. A könyv fontos hiánypótló mű a filozófiai irodalomban, eszmetörténeti bemutatását nyújtja a természetjognak a jogi gondolkodás kezdeteitől napjainkig nagy részletességgel és alaposággal.

Hiánypótló művet mondtunk, mert napjainkban a magyar könyvpiacon nem gyakran találkozunk természetjoggal foglalkozó írásokkal, sokkal inkább a jogpozitívizmus képviselőinek műveivel.

Az antik görög gondolkodóktól kezdve egészen a XIX. századig nem volt kérdéses a természetjog léte. Voltak ugyan pozitívista irányzatok, szkepticizmus, relativizmus, empirizmus, de a pozitívizmus a jogtudományban nem volt számottevő jelentőségű. Ezért nem volt fontos bizonyítani a természetjog létezését. A XIX. századtól kezdve azonban a pozitívizmus elterjedése már felveti a természet jog létezése bizonyításának szükségességét. Ezért is olyan fontos minden e tárgyban alkotott mű.

Frivaldszky könyvének bevezető részében azt állítja, hogy a természetjog nem tűnik el, ellenkezőleg, örök kérdésfeltevéseivel és válaszaival előbukkan a történelemben minden alkalommal, amikor az emberi, politikai együttélés, vagy az emberi lét válaszút elé érkezik. Erre azért képes, mert a természetjog az emberi létre és a társadalmi együttélésre vonatkozóan a végső elveket érintő kérdéseket teszi fel. A természetjog mindig a tételes jog megkérdőjelezésével kapcsolatban tűnik elő. A természetjog egy olyan objektív valóságon alapul, amely révén a pozitív joggal szemben állandó eszmék hordozójaként jelenik meg. A teoretikusok megfogalmazzák azokat a kritériumokat, amelyek az igazi jog sajátjai, amihez a pozitív jognak is idomulnia kell. A természetjog az igazi jog, a tételes jog nem szegülhet szembe a természetjoggal, és ez által sem az emberrel, sem a társas étellel kapcsolatban igazsággal. A természetjog ellenében ható tételes jog helytelen, természetellenes és igazságtalan is. A természetjog az igazságos jogot a természetben felismert „igaz”-ra építi.